
Botigues i gabelles. Proveïments i consum a Sabadell a l'època moderna¹

Assumpta Muset i Pons

Aquest article reflexiona sobre el paper que els arrendaments del comú van jugar dins del complex i desconegut sistema de proveïments de l'època preindustrial. I ho fa a partir d'un cas molt concret: Sabadell, i d'una època molt decisiva: els segles XVI, XVII i XVIII.

Durant aquest període, aquesta vila vallesana va experimentar un important creixement demogràfic i econòmic i una notable transformació social, que obligaren les autoritats locals a reorganitzar, en uns casos, i a crear de nou, en altres, una xarxa de botigues públiques destinades a proporcionar aquells serveis i aliments que hom considerava de primera necessitat. Amb aquesta finalitat, i al llarg d'aquestes tres centúries, el Consell Municipal va anar bastint una bateria de tendes organitzades al voltant de cinc articles bàsics: cereals, vi, oli, carn i peix. Aquests establiments també es van consolidar com una important font d'ingressos fiscals i una eina bàsica a l'hora de consolidar la seva capacitat de gestió dins de l'àmbit municipal.

L'augment del consum, fruit del creixement demogràfic i la reducció de l'autosubsistència, també va generar oportunitats per a la iniciativa privada, va ser el punt de partida de futurs negocis i inversions i va comportar un impuls important a l'hora d'estructurar una economia de mercat.

Època moderna, comerç, proveïments, consum i mercat

Introducció

Un dels objectius prioritaris de les economies pageses de l'Europa preindustrial era aconseguir l'autosuficiència, especialment alimentària. En nom d'aquest propòsit es mobilitzaven, organitzaven i planificaven tots els recursos disponibles i s'aplicaven les tècniques i les estratègies de producció a l'abast. Paral·lelament, les comunitats camperoles també es van anar dotant d'infraestructures, d'ús particular i públic, i de processos que garantien la transformació dels productes agroramaders en aliments aptes per al consum humà, així com la seva correcta conservació i emmagatzematge; malgrat les dificultats tècniques.

En el camp manufacturer funcionava una dinàmica similar. En aquest cas es tractava d'aprofitar els recursos existents a escala local, primeres matèries generades en el si de les explotacions domèstiques, productes auxiliars d'origen forestal i els excedents de mà d'obra familiar, per autoproveir-se de béns de consum durables.

Des d'aquesta perspectiva, almenys, les economies pageses preindustrials semblaven formar un món tancat, capaç de sobreviure sense gaires aportacions externes. Però l'autosuficiència era, molt sovint, un mite. Una utopia impossible d'assolir, sobretot per a les petites explotacions familiars. Darrere d'aquesta realitat hi havia causes molt diverses, derivades tant de les limitacions tecnològiques i ecològiques pròpies de l'època i del sistema econòmic dominant, com de conjuntures familiars adverses, de la progressiva diversificació de l'economia europea preindustrial i, evidentment, de la seva obertura als mercats internacionals. Quan es produïa algun d'aquests casos hom tenia aleshores la possibilitat i l'alternativa de recórrer al proveïment extern.

Els camperols, però, també anaven al mercat obligats per altres circumstàncies, com ara per aconseguir diners per pagar certs impostos, desfer-se d'alguns excedents, proveir-se d'articles forans, etc.² Molts estudis demostren que ni tota la producció domèstica es destinava a l'autoconsum, ni la supervivència de la unitat familiar en depenia en exclusi-

va. Hom es valia, també, d'altres estratègies, com la pràctica d'ocupacions complementàries (manufactura, transport, etc.), que permetien incrementar la rendibilitat dels recursos laborals de què disposava la unitat familiar i els ingressos totals. Els béns obtinguts, juntament amb alguns d'origen agrícola, eren intercanviats per altres productes. Aquesta voluntat de bescanviar articles va impulsar nous centres comercials i àrees manufactureres, va animar nous circuits mercantils, va esperonar l'esperit emprenedor i va constituir un revulsiu per al desenvolupament econòmic.³ Aquesta dinàmica es va veure complementada per un desig creixent per disposar de productes i articles nous, entre els quals hi havia aliments, tèxtils, objectes per a la llar, etc. És, en definitiva, allò que hom ha qualificat com la revolució del consum.⁴ Un fenomen que va anar madurant a diferents països europeus durant l'època moderna i que, en el cas d'Anglaterra, sembla haver precedit i impulsat el procés d'industrialització.

És evident, doncs, que a l'hora d'analitzar les pautes de consum d'aquestes societats cal tenir en compte, a part de les necessitats més bàsiques, altres imperatius de tipus cultural, social i religiós, que també van contribuir a fomentar la voluntat de comprar i vendre.

La materialització d'aquest doble procés exigia l'articulació d'un sistema de mercat. En aquest apartat, les societats preindustrials van dotar-se de mecanismes capaços d'adaptar-se tant a les característiques de producció i de consum de l'època, com a l'evolució de l'economia en general. Aquí, hom podia triar entre les modalitats de caràcter temporal i permanent.

Dins del primer grup cal situar, d'entrada, les celebracions mercantils que mantenien una periodicitat fixa, com ara els mercats i les fires. Es tractava, en tots dos casos, d'uns esdeveniments d'origen medieval que es van anar generalitzant en el transcurs dels

1 Conferència pronunciada al Museu d'Història de Sabadell el 3 de desembre del 2003, amb motiu de la presentació del Quadern de Patrimoni de Rosa M. PLANS I SOLDUGA (2003).

2 Enric TELLO (1990).

3 Jan DE VRIES (1974).

4 Neil MCENDRICK (1982).

segles següents. La seva organització i programació es feien d'acord amb un calendari i uns trajectes molt racionals, que permetien seguir unes rutes d'àmbit comarcal o regional i assistir a un elevat nombre de concentracions d'aquesta mena. El sistema facilitava la reunió dels compradors i dels venedors en unes poblacions determinades, uns dies concrets de la setmana o unes diades assenyalades de l'any. Es tractava, també, d'un mecanisme que s'adaptava molt bé a un panorama dominat per un elevat autoconsum i una baixa demanda. Unes condicions molt característiques de l'època medieval, però que mantingueren una vigència notable a la majoria de països europeus durant els segles següents i que, en conseqüència, feien totalment inviables l'obertura de punts de venda permanents. Ambdues modalitats van continuar prestant els seus serveis durant tota l'edat moderna, gràcies a la capacitat per adaptar-se a contextos de consum nous, a partir de l'especialització en uns tipus específics d'articles (fires ramaderes) o com a complement puntual de l'oferta que podien fer els nous i flamants establiments fixos que començaven a aparèixer en algunes ciutats i viles.

I, de l'altra, la venda ambulat. Una pràctica de freqüència indeterminada però sotmesa, molt sovint, a una certa regularitat. Aquesta variant era assumida sobretot per pagesos i artesans que, durant determinades èpoques de l'any, s'aventuraven a seguir uns circuits geogràfics concrets amb l'objectiu d'intercanviar els seus excedents pels que generaven les economies de les zones que visitaven. Freqüentaven fires i mercats, practicaven la venda porta per porta, l'intercanvi de productes, etc.⁵

Finalment, i dins del segon bloc, s'agrupen tots els sistemes que, a diferència dels anteriors, es caracteritzaren pel seu caràcter permanent i estable. Ens estem referint a les botigues públiques, els hostals i les tendes regentades a títol privat per artesans i comerciants.

Les anomenades gabelles o arrendaments del comú estaven integrades per un conjunt d'instal·lacions i botigues de titularitat pública, dedicades a garantir el proveïment d'aliments i serveis de primera necessitat, amb l'objectiu d'evitar les fams i les caresties i garantir l'ordre social. Es tractava, en definitiva, de proporcionar una oferta que complementés

la producció agrícola local, d'una banda, i que proporcionés determinades prestacions que exigien inversions importants, com els molins fariners o els forns de coure pa, i que hom no sempre podia assumir en el camp individual, de l'altra. De mica en mica, però, van anar ampliant la seva oferta amb la incorporació d'articles més selectes, exòtics i de luxe destinats a les elits locals.

La propietat directa d'aquests establiments pertanyia a la Corona, tot i que en alguns casos havia passat a mans dels senyors. Mentre que el dret d'exploració, o propietat útil, era transferit a les universitats o comuns de les viles i pobles a canvi d'un cens anual, tal com corresponia a les cessions emfitèutiques. Els consellers, com a representants del conjunt de la població, solien arrendar aquests serveis a particulars, en subhasta pública i en caràcter de monopoli per un temps determinat que, generalment, oscil·lava entre un i tres o quatre anys. Consistia, igual que el sistema d'"asientos",⁶ a traspasar el dret de vendre certs productes o de prestar certs serveis, considerats bàsics, a un particular o a una companyia comercial. Els arrendaments locals generaven expectatives econòmiques susceptibles de satisfer totes les parts implicades: al propietari directe, perquè incorporava el pagament d'un nou cens, que s'afegia als drets i a les taxes senyorials ja existents; a l'útil, perquè s'assegurava una via de recaptació d'ingressos ordinaris, ja que l'arrendador es comprometia a pagar una quantitat anual, i extraordinaris, ja que alguns consells locals gaudien del dret de gravar el consum de certs queviures. I, finalment, a l'explorador, perquè tenia l'oportunitat d'acumular guanys, establir contactes comercials, obtenir informació privilegiada, crear-se una xarxa de clients fidels, etc. Tot plegat constituïa un patrimoni molt valuós, de cara a futures aventures empresarials, i un potencial mercantil que cal tenir en compte.

Els hostals, ja fossin municipals o privats, van esdevenir un altre punt de venda de determinats queviures destinats, en teoria, a satisfer les necessitats dels vianants i forasters que s'hi hostatjaven o, simplement, s'hi aturaven. Allà s'hi despatxaven plats cuits, pa i vi, entre d'altres queviures, així com farratges i herbes per als animals. En general, tenien prohibit vendre a cap client local. Alguns arrendadors,

però, se saltaven sovint aquesta normativa i, malgrat les sancions i represàlies, aprofitaven qualsevol oportunitat per satisfer la demanda dels vilatans.⁷

En darrer lloc, cal fer esment, encara, de les botigues privades, especialitzades en la venda de manufactures i, molt especialment, de tèxtils.⁸ A Catalunya, cal esperar al segle XVIII per veure sorgir, un rere l'altre, molts d'aquests petits establiments regentats per botiguers i mestres (cerers, forners, etc.), que acabaran per reclamar la venda dels articles propis del seu ofici. Sovint aquestes reivindicacions provocaran fortes tensions amb les autoritats locals i amb els arrendadors de les botigues municipals (allà on n'hi haurà) que ho consideraran una competència deslleial.

Aquesta varietat de sistemes d'intercanvi configuraven el món del mercat preindustrial. Un mercat caracteritzat, en primer lloc, per la seva imperfecció, ja que el pagès es veia obligat a intervenir en moments i situacions poc propícies per obtenir beneficis. I, en segon lloc, per una contundent intervenció pública, que pretenia evitar l'escassetat a partir de l'organització de circuits comercials complementaris i d'un fort control sobre els proveïments, en general, i sobre la seva qualitat i preu, en particular. En conseqüència, doncs, hem de parlar d'un mercat regulat que, en teoria, complia uns objectius molt concrets: afavorir l'intercanvi d'excedents i cobrir les mancances locals; però que, en la pràctica, proporcionava una infraestructura que podia esdevenir molt adequada a l'hora d'estimular la demanda i l'oferta, ja que facilitava l'arribada de productes forans i ajudava a crear uns hàbits de consum entre aquests compradors.⁹

Les botigues de titularitat pública constitueixen, ara per ara, un dels sistemes de distribució d'aliments i de serveis relacionats amb la subsistència més mal coneguts, tot i les seves evidents potencialitats. El present article pretén corregir, en la mesura que sigui possible, aquest buit historiogràfic. Per això es proposa analitzar l'organització i l'evolució d'aquest tipus d'establiments a partir del cas concret de Sabadell i per al període que va de la primeria del segle XVI al final del XVIII. Una etapa històrica que, a Catalunya, va venir marcada per les transformacions derivades d'un important creixement demogràfic i econòmic, que van tenir en aquesta vila un dels exponents més representatius.

Sabadell a l'època moderna

Sabadell encaixa perfectament amb aquesta descripció. Al final de l'edat mitjana ja s'havia consolidat com una petita, però pròspera, comunitat de pagesos i artesans que combinaven l'autosuficiència agrícola i manufacturera, amb l'ús de serveis i monopolis de caràcter públic¹⁰ i amb l'accés al mercat. De fet, el mercat setmanal, nascut en una estratègica cruïlla de camins, va íntimament unit a l'existència de la mateixa vila i a la seva denominació.¹¹ Es tractava, doncs, d'una població que ja havia desenvolupat una certa complexitat econòmica, que estava acostumada a produir pensant en un intercanvi posterior i a mantenir contactes i negociacions amb compradors i venedors d'arreu. És cert que era un sistema molt simple, però també és veritat que constituïa un bon punt de partida per a experiències futures de més complexitat i volada.

5 Assumpta MUSET i PONS (1997); *idem.* (1999); i Albert CARRERAS i Lúdia TORRA (2004).

6 Pere MOLAS i RIBALTA (1971) i Pierre VILAR (1964-1968).

7 Assumpta MUSET i PONS (2004).

8 Pierre VILAR (1964-1968), vol. IV, p. 165 i s.

9 Assumpta MUSET i PONS (1999).

10 Aquest és el cas dels molins de moldre gra que, amb tots els seus elements complementaris, s'alçaven al costat del Ripoll. D'altres, com el forn de puges, eren monopoli senyorial. També eren privades les taules de la carn, l'existència de les quals (habituals en aquesta època en altres viles de la mida i característiques de Sabadell) es deu explicar per la dificultat que comportava engreixar i matar bèsties grosses dins de l'àmbit domèstic i potser, també, com a mecanisme de control dels dejunis.

11 El mot *Sabadell* deriva de la paraula llatina "*Sabbatum-i*": el setè dia de la setmana. El mateix en què se celebrava el mercat local. Mercè ARGEMÍ i RELAT (2003), p. 11-12.

Aquest panorama experimentà una gran transformació en el decurs de l'època moderna, fruit d'importants canvis de caràcter demogràfic, urbanístic, econòmic i social.

Creixement demogràfic (segles XVI-XVIII)

En el camp poblacional, els resultats foren clarament positius, malgrat alguns esdeveniments adversos com ara la guerra dels Segadors (1640-1659), els brots de pesta del període 1649-1652 o les males collites. Això no va impedir, però, que els habitants de la ciutat es multipliquessin per deu en el decurs d'aquests tres-cents anys, tal com es pot comprovar tot seguit:

Any	nre. focs	nre. habitants
1549	50	200 a 250
1587	150	600 a 750
1592	200	800 a 1.000
1708	234	936 a 1.170
1719	267	1.068 a 1.335
1750	300	1.200 a 1.500
1789	442	1.768 a 2.210
1797	569	2.276 a 2.845

Taula 1. *Creixement demogràfic de Sabadell (segles XVI-XVIII)*. Font: Santi TORRAS I TILLÓ, Anna VARGAS I COLL (1998), p. 18; Antoni BOSCH I CARDELLACH (1992), vol. I, p. 174; *Item*. (1944), p. 256-258.

Aquests resultats tan espectaculars cal atribuir-los a causes diverses. En un primer moment, segles XVI-XVII, a la immigració francesa, que va significar l'arribada d'un important flux de persones que no posseïen ni terres, ni cases, almenys inicialment, i que en conseqüència havien de viure al marge de l'estructura agrícola local i de les estratègies d'autoconsum tradicionals. La majoria treballaven com a assalariats en l'agricultura, la manufactura i la construcció;¹² vivien d'un jornal i es veïen obligats a proveir-se en el mercat (en el sentit més ampli de la paraula) i a emprar determinats serveis públics.

Més tard, al segle XVIII, aquest creixement fou conseqüència d'un doble fenomen: d'una banda, de la mateixa immigració interna catalana, que generà un corrent humà que arribava a Sabadell atret per les oportunitats laborals i econòmiques que els brindava

la pròspera economia local; i, d'una altra banda, del creixement vegetatiu, fruit de l'augment de la natalitat afavorida per l'increment del nombre de parelles joves, i del descens de la mortalitat, gràcies a millores alimentàries, higièniques i sanitàries.¹³

L'expansió urbana

Un segon procés que cal tenir en compte, i que va íntimament lligat a l'augment demogràfic, és l'eixamplament de l'àrea edificada: modest, en una etapa inicial, i exultant, cap al final del XVIII. De mica en mica, s'obriren nous carrers i es bastiren noves edificacions.¹⁴ Uns carrers i unes edificacions que absorbiren les muralles i els valls, superaren els límits del perímetre urbà medieval i envaïren els horts i els camps de conreu propers.¹⁵ Això generava una situació clarament contradictòria, ja que mentre la població no parava de créixer, les terres i els equipaments agrícoles minvaven, tot posant en entredit les tradicionals estratègies de subsistència. És cert que les zones més afectades eren les que envoltaven la vila, mentre que les masies del rodal continuaven eixamplant les zones cultivables. Però no cal oblidar que aquesta expansió es feia en benefici, bàsicament, de la vinya (un conreu amb una finalitat comercial) i en detriment paral·lel del bosc,¹⁶ que proporcionava importants recursos forestals. La seva disminució, doncs, posava en perill el proveïment d'articles tan elementals i necessaris com el carbó vegetal i la llenya, la demanda dels quals anava clarament en augment.

Creixement econòmic

Altres novetats importants tenien a veure amb la diversificació i l'especialització econòmica. Aquí hi hagué dues novetats. D'una banda, l'auge generalitzat de la manufactura, que tingué la seva màxima expressió en la progressiva especialització llanera de la vila i de la seva població.¹⁷ De l'altra, l'aposta per la vinya, que va anar guanyant protagonisme en l'àmbit agrícola. Totes dues activitats tenien una finalitat clarament mercantil. Els artesans i també molts pagesos treballaven i produïen pensant en el mercat. En conseqüència, uns i altres també incrementaven la seva dependència del proveïment extern.

En aquest apartat cal fer esment de l'aparició de nous col·lectius, que van contribuir a consolidar una estructura social diferent i desconeguda fins aleshores. L'elit, formada tradicionalment per pagesos benestants, es va veure ampliada amb la incorporació de professionals liberals (metges, notaris, apotecaris), fabricants llaners, mercaders i membres de la comunitat local de caputxins. També l'estament popular va créixer gràcies, bàsicament, a l'arribada de mà d'obra assalariada procedent de la immigració francesa, als segles XVI i XVII, i autòctona, al XVIII.¹² Aquesta aflluència externa es va accentuar cap al final del set-cents, quan els obradors llaners començaren a patir un dèficit permanent de mà d'obra davant la competència del cotó, més net i més ben pagat. Això vol dir que hi havia un degoteig constant i creixent de forasters, que cercaven una ocupació en la manufactura, que no disposaven de terra, ni podien desenvolupar les tradicionals estratègies d'autoconsum i que, en conseqüència, també havien de confiar en el mercat. Al final del XVIII el mateix Bosch i Cardellach descriu escenes que il·lustren aquest nou context. Aquest cronista, que es manifestà com un observa-

dor atent i meticulós dels importants canvis que s'estaven produint al seu voltant, s'escandalitzava davant l'abundància de gent jove (fadrins i minyones), que disposava de diners i de temps lliure. Eren ells els qui omplien tavernes, gandulejaven pels carrers i jugaven al billar. També va recollir moltes notícies sobre l'evolució dels sous, demostrant la seva importància creixent i els efectes que la desocupació tenia per a moltes economies domèstiques, que depenien exclusivament, o en bona part, del treball a la fàbrica.¹³

En l'àmbit social cal destacar, doncs, dos fenòmens nous i decisius. En primer lloc, l'augment de l'estament poderós, dotat d'una creixent capacitat de compra, que es canalitzà vers l'adquisició de productes cars, considerats de luxe o exòtics (com la xocolata, les llagostes, els rellotges, etc.). En segon lloc, la consolidació d'una massa creixent de jornalers i de pagesos que depenien, cada cop més, del mercat. Aquest procés va coincidir amb un descens paral·lel i progressiu de les àrees agrícoles i, molt especialment, de les de cereals. En conseqüència, es van generar unes necessitats comercials i de proveïment desconegudes fins aleshores. També sorgiren noves oportunitats per fer negocis, obtenir beneficis i fomentar el desenvolupament econòmic.

12 Esteve CANYAMERES I RAMONEDA (1994).

13 L'any 1797 a Sabadell hi havia 2 metges, 2 cirurgians i 3 apotecaris que vetllaven per la salut dels seus habitants. Antoni BOSCH I CARDELLACH (1944), p. 257. El Consell Municipal també obligava l'arrendador de l'aiguardent a tenir-ne *sens anissar*, per a medicina (Arxiu Històric de Sabadell, d'ara endavant AHS. Fons Municipal (d'ara endavant FM), Llibre de resolucions de tabes, 1781-1790, f. 251 v. (AMH 2525/2)).

14 Santi TORRAS I TILLÓ i Anna VARGAS I COLL (1998), p. 19-22; i Miquel CARRERAS I COSTAJUSSÀ (1932), p. 211-215. També Antoni BOSCH I CARDELLACH (1944) i Ernest MATEU I VIDAL (1968 i 1971) contenen nombroses referències a la construcció de nous edificis i cases i a l'obertura de nous carrers i places.

15 Entorn de l'any 1565 es començà a construir i urbanitzar l'era d'en Salvany: Ernest MATEU I VIDAL (1968), p. 31. Pocs anys més tard, el 1578, es va sacrificar part de l'hort de Jaume Folch per bastir-hi la nova sagristia: Antoni BOSCH I CARDELLACH (1992), vol. I, p. 185. També el maig de 1791 "se comesaren a fer algunas casas en aquell tros de camp que posseheix Feliu Peig de la Plassa, havent-hi ja algunes altres en lo camp immediat i més prop de la vila que posseheix Joan Vila": Antoni BOSCH I CARDELLACH (1944), p. 88.

16 Esteve CANYAMERES I RAMONEDA (1998).

17 Una altra mostra de la vitalitat dels que avui dia coneixem com a sectors secundari i terciari és la creació continuada de confraries (paraires, teixidors, ferrers, sabaters, paletes i traginers, entre d'altres) en el transcurs dels segles XVI i XVII: Ernest MATEU I VIDAL (1968), p. 23-24 i (1971), p. 26-27. Sobre la manufactura llanera local vegeu Josep M. BENAUL I BERENGUER (1991).

18 Bosch i Cardellach assegura que l'any 1797 a Sabadell hi havia 193 jornalers agrícoles i prop de 350 persones més que treballaven en el sector tèxtil, 278 dels quals ho feien en la branca llanera. També fa esment de l'existència de joves, nois i homes que filaven i feien altres feines manufactureres i agrícoles: Antoni BOSCH I CARDELLACH (1944), p. 256-258.

19 Antoni BOSCH I CARDELLACH (1944), p. 312, 336-337 i 345, entre d'altres.

Fotografia 1. *Rajoles d'oficis conservades al Museu d'Història de Sabadell.* Autor: T. Peñarroya (MHS).

La incògnita, però, rau en el fet de saber com es va solucionar aquest repte. Sembla que, en un primer moment, les respostes van venir de l'àmbit de la iniciativa privada. Molts pagesos i vilatans devien cobrir, de manera espontània, la demanda de blats, pa, menjar i llit per als nous residents i també per als transeünts.²⁰ Aviat (des de mitjan segle XVI), però, el pes de tot l'operatiu va ésser progressivament assumit pel Consell Municipal, conscient de la importància que significava controlar aquest sector i dels ingressos fiscals que en derivaven. En cap cas, però, no va significar l'eradicació de la participació privada, tant local com forana, ja fos permanent o puntual, que es va consolidar com un fenomen habitual; permès unes vegades i prohibit en altres, tot i que sotmès sempre a les lleis del sistema.

Els arrendaments públics al segle XVI

L'entrada en acció de les autoritats locals va coincidir amb un moment (mitjan segle XVI) de consolidació del seu poder polític i de la seva capacitat operativa. És aleshores quan comencen a assumir, de manera decidida i contundent, tot un seguit de res-

ponsabilitats, iniciatives i projectes de gran abast, que posen en evidència la seva maduresa i la seva aptitud per gestionar els assumptes municipals. En aquest sentit, el Consell va emprendre una ofensiva que es pot qualificar de múltiple.

A partir de 1550 es va iniciar un període de canvis importants, fruit d'un seguit de privilegis reials que modificaren la manera d'elegir els jurats (per insaculació a partir de 1553); la composició del Consell General o dels Trenta (reformat el 1557); com també el sistema d'elecció del procurador reial (per nomenament dels jurats i prohoms del Consell General des del 1553). Amb aquestes modificacions es pretenia consolidar el poder de les autoritats sabadellenques i garantir el bon funcionament de les institucions locals. També es va ampliar la nòmina d'oficis públics, amb la creació de nous càrrecs, com el de mostassaf,²¹ el de palloler, el d'escrivà del pallol, el de corrector de talles, el de clavari, etc. El 1582, el Consell comprà la batllia a la família Meca i, el 1621, l'escrivania als Calders.²²

Progressivament, les autoritats locals també van anar assumint noves responsabilitats en el camp de l'ensenyament, la sanitat, el proveïment d'aigües i aliments bàsics, etc. En aquest darrer capítol es van

jectiu de generar confiança entre els compradors. Aquests estímuls a la participació privada es van complementar amb altres normes que preveïen i regulaven el dret del Consell Municipal a intervenir-hi directament com a venedor. En aquest sentit, es reservava el dret de despatxar-hi blat al preu que els consellers creguessin convenient (1554) en un intent, més que probable, d'evitar el desproveïment i també “*per a conservació i manteniment de dit mercat*”.

Així mateix, les autoritats locals van atorgar avantatges fiscals per a tots els vilatans i forasters (inclosos els estrangers) que hi participessin com a venedors. A tots se'ls va reconèixer, aquest mateix any de 1554, la llibertat de vendre “*el dia de mercat*” una àmplia gamma d'aliments (peix salat i fresc, arengades, castanyes, etc.), sempre que paguessin la taxa corresponent a l'arrendador.²³ Finalment, encara, es van aplicar diversos impostos a través del dret de mesures, com el ja esmentat de la quartera.

Un altre àmbit d'actuació important va ser l'estructuració de botigues públiques, conegudes també com a propis, gabelles²⁴ o arrendaments del comú, ja que el més habitual era cedir-ne la gestió en arrendament a terceres persones, a canvi d'una quantitat en metàl·lic que prèviament havia estat pactada entre les parts en funció del volum de negoci i dels beneficis previstos. Aquestes cessions es feien en pública subhasta, tal com ha explicat Mercè Renom.²⁵ Les condicions de l'adjudicació eren molt estrictes i anaven detallades en un document públic anomenat taba, que el beneficiari estava obligat a complir. L'arrendador, doncs, coneixia “*a priori*” el lloc on havia de centralitzar les seves activitats —que en el cas de Sabadell havia de ser la plaça Major o molt a

155

executar diverses obres públiques, com la construcció del porxo del mercat (1554) i l'adopció de tot un seguit de mesures mitjançant les quals es pretenia reactivar el mercat setmanal, en franca regressió davant la competència del de Granollers. Va ser amb aquesta finalitat, doncs, que es va obligar tots els caps de casa a acudir-hi personalment o per mitjà de “*sa muller o son fill o germà*” i es van legalitzar, uniformitzar, regular i controlar les mesures: primer, el 1553, amb l'obligació que el responsable del dret de la quartera mesurés tot el blat que es comprava i venia en el mercat; i més tard, el 1556, amb la confecció d'una quartera “*calcinera i pinyonera i glanera*” d'ús obligatori per a tothom, amb l'ob-

20 Això explicaria l'interès del Consell Municipal per regular la venda de determinats queviures a casa, al mercat i a les botigues públiques. L'1 de març de 1556 es prohibia donar allotjament i menjar als passants: “en avant cap persona de la vila i terme no gosi aparellar menjar ni pugi tenir senyal d'hostal que no tingui llits per dormir els hostes”: Ernest MATEU I VIDAL (1968), p. 101.

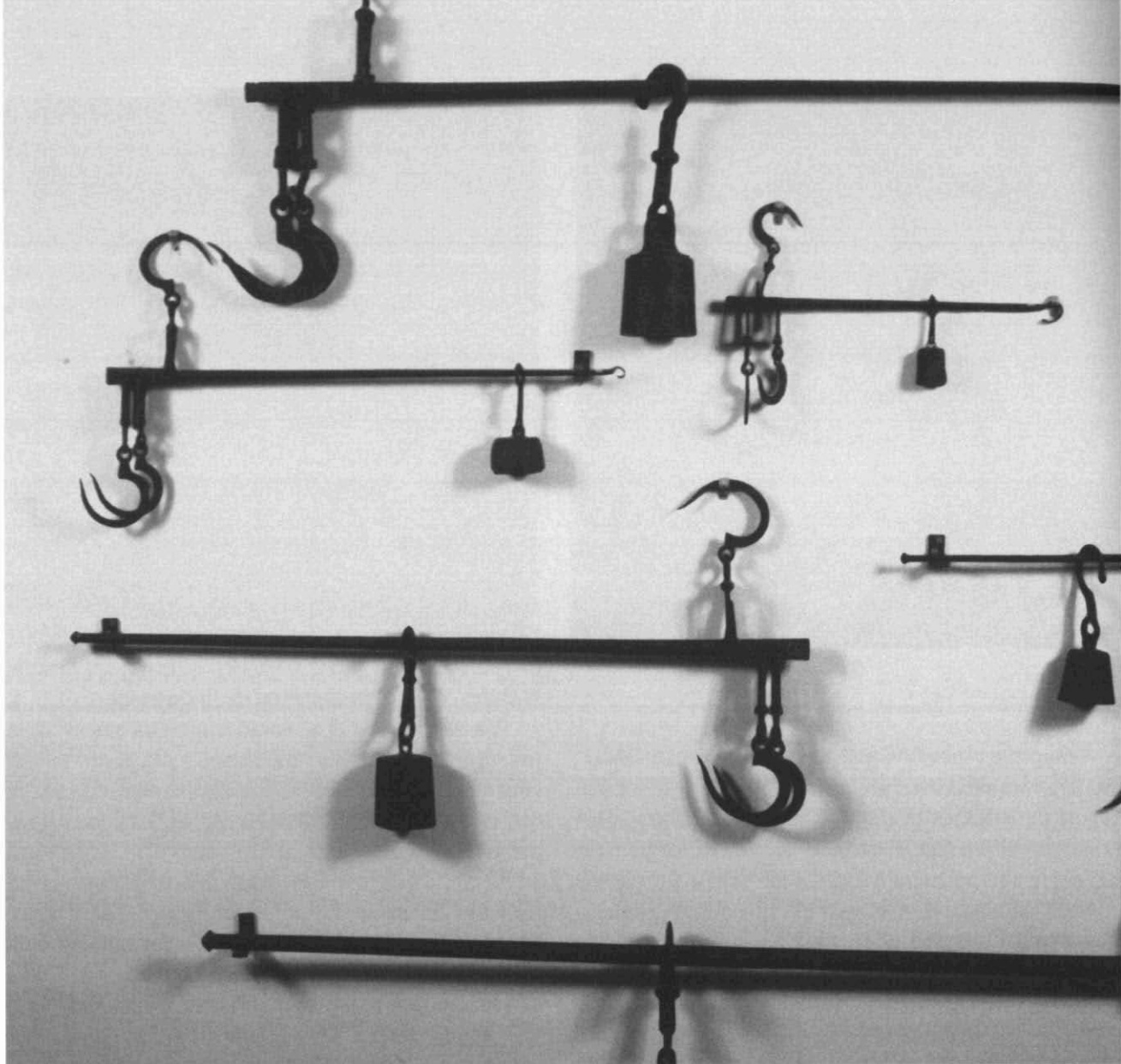
21 M. Jesús ESPUNY I TOMÀS (1988).

22 Joan ALSINA I GIRALT (1998).

23 Ernest MATEU I VIDAL (1968), p. 71-101.

24 Aquesta paraula tenia diferents significats. D'una banda, definia l'impost que gravava la compra-venda de determinats productes que es despatxaven en caràcter de monopoli, com la sal; i, de l'altra, també servia per identificar el lloc on es feia l'esmentada venda. Designa, en definitiva, un, o determinats productes, comercialitzats en caràcter d'estanc, gabella o monopoli.

25 Mercè RENOM I PULIT (2000).

Fotografia 2. *Romanes amb la marca de Sabadell*. Autor: T. Peñarroya (MHS).

prop—, els productes que havia de comercialitzar i els que no, el preu de venda, el mercat de referència a l'hora de fixar el valor de les mercaderies, els guanys permesos, les pautes higièniques que havia d'observar, etc.

Aquestes mesures de caràcter mercantil complien diversos objectius. Eren, sobretot, una important font de recursos derivats, d'una banda, dels imports dels propis arrendaments, que els beneficiaris pactaven amb les autoritats i anaven pagant a terminis; de l'altra, dels recàrrecs que gravaven l'intercanvi de mer-

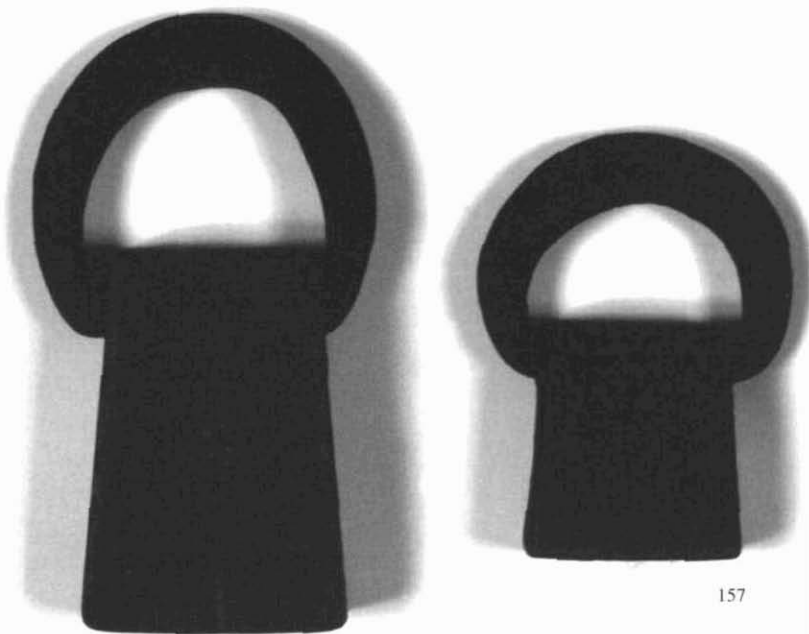
caderies (dret de la imposició), l'ús obligatori d'instal·lacions (taules del mercat) i estris (mesures) i el dret de desplegar els articles els dies de mercat i de fira. I, finalment, dels impostos ordinaris i extraordinaris que s'hi aplicaven, tant en metàl·lic com en espècies,²⁶ com també del cobrament dels fraus i denúncies.²⁷ Però, també eren una via per garantir el subministrament d'aliments i serveis bàsics a la població, controlar-ne la qualitat i el preu i evitar, així, conflictes socials. Uns objectius, però, que no sempre s'assoliren plenament.²⁸

També durant aquesta època es van emprendre diverses mesures que afectaven de ple els arrendaments o les botigues del comú.

La primera acció va consistir a rescatar la plena titularitat dels antics monopolis senyorials i privats, com les taules de la carnisseria i el forn de puges. Un procés que es va anar allargant durant bona part del segle XVI i primeria del XVII.²⁹ Acte seguit es va passar a organitzar els proveïments més estratègics, sempre amb una visió global que integrava tant les vendes que es feien al mercat setmanal, com les que es feien en l'àmbit particular (tant la gent de la vila com els forasters) i, també, les que tenien lloc a les botigues públiques.

El sector dels cereals

En aquest cas, el Consell Municipal va dissenyar un ampli conjunt d'actuacions que garantien un control quasi integral de tot el procés. Un procés que anava des de la creació del pes de la farina (1553), que obligava a pesar tant els grans (blat, civada, etc.) abans de portar-los al molí com la farina que se n'extreia (aquest era un servei nou que va restar vinculat a un impost també nou); passant per la reorganització del pallol (1553), que era el lloc on es guardaven els grans grossers, i estava administrat per l'escrivà i pel palloler, que tenia facultats per comprar cereals destinats a proveir el forn i el mercat locals; la creació de l'arrendament de la fleca o el dret a pastar (tot i que hi hagué moments en què també els particulars ho podien fer) i coure (sovint en exclusiva, tal com es

157

Fotografia 3. Peses marcades amb l'escut de Sabadell i el de Barcelona que reflecteixen la concessió de la mesura del gra. Autor: T. Peñarroya (MHS).

feia a l'edat mitjana) tot el pla blanc i moreno que es consumia a la vila i a l'hostal; fins a arribar a tot un complex dispositiu de control de la qualitat de la farina, així com del pes i de la cocció del pa, que comportava el segellament obligatori de totes les peces cuites.³⁰

El sector de la carn

També la carnisseria, un altre proveïment estratègic, especialment després del Concili de Trento (1545-1563),³¹ va ser objecte d'organització, amb la subhas-

26 Entre les taxes de caràcter extraordinari hi havia la imposició de 2 diners amb què, l'any 1618, es va gravar la venda de cada lliura de carn i que havien de servir per finançar les obres de la nova església. Aquestes obligacions eren minuciosament estipulades en cada contracte d'arrendament. En alguns casos es tractava d'imposicions en espècies, com el pa de combregar que els forners estaven obligats a donar a l'església cada diumenge: Antoni BOSCH I CARDELLACH (1992), vol. 1, p. 37 i AHS. FM, Arrendaments, s/f, any 1712-13, *Fleca morena i fleca blanca* (AHM 939/3).

27 M. Jesús ESPUNY I TOMÀS (1988).

28 Vegeu la nota núm. 49.

29 Antoni BOSCH I CARDELLACH (1992), vol. 1, p. 188.

30 Ernest MATEU I VIDAL (1968), p. 70-76 i 235.

31 Aquest concili es va tancar amb una voluntat clara d'incrementar el poder, la influència i la capacitat de control de l'església sobre la vida dels fidels, així com d'aprofundir en les manifestacions públiques i privades de fe. Les abstinències i les prohibicions de menjar carn durant la quaresma i l'advent es convertiren en obligacions ineludibles, que sovint foren vistes pels afectats com una imposició no desitjada. Vegeu Henry KAMEN (1998).

num: 66

J. H. H.

flexura

1607

16047

multis et singulis humori ferimus puturi vinis acinis
 paribus. Et audimus accepit legem indubita facit ego
 Joannu Monia apthia atq. regia apthia. Do mo re-
 tore par. ac culta famo felici villa sabadelli bar.
 dior. aultis noty pultis dior. villa sabadelli inquis-
 gimus medicum et inquis noty. in dicta villa sabas-
 delli fuit iuror. et iuror. quidam armis inquis.
 In yac apphia tenori sequenti Die vigesima pto a
 munis Marcy anno anates. domini milles pto. mo
 septimo Ego Antheis Calado parator pto. mo Land.
 villa sabadelli bar. dior. amgoni. Et curanti amendaco
 iuri de la flechade padereal villa de comini sabadelli
 dior. Bar. pto. mo tempus vnius anni completi qui curare
 inquis die prima munis may eximel venturi et finit
 in comini tenoris fuit die Eratus fuit et fuit anates.
 folure pto. mo vobis fionti. Parthafio innot anno pto.
 fiontanti clauans Vniuersitatis predicta villa sabadelli
 hui pto. mo Centum et sexaginta libras monit de Barne
 et sunt roni et pto. mo amendanti predicti iuri de la flechade
 del pade real pto. mo in dictum tempus compatis et
 Conditioibus contentis In quodam albaram pto. mo mlti
 tang. pto. mo et pto. mo in encantu pto. mo dior.
 villa sabadelli per Antheis Villal curantem

ta d'aquest arrendament (recuperat del domini feudal), la creació d'una normativa municipal que regulava amb tot detall com havien de ser les instal·lacions, què s'hi podia vendre, a quin preu i en quines èpoques. Es va fixar, així mateix, l'obligatorietat de tenir balances i armaris separats per a la carn de moltó i la grossera, en un intent de fomentar la confiança de la clientela, evitar els fraus i garantir la bona qualitat del producte. També es va regular el consum, el preu i la venda d'animals mitjans (porcs, ovelles, etc.) per part dels particulars i de l'administrador de l'hostal, en un intent d'evitar possibles conflictes entre arrendadors i camperols.³²

El sector del peix

La tenidoria, revenedoria o peixateria sembla que va ser oficialment reordenada els anys 1553 i 1554. Primer, es va reconèixer el dret dels habitants de la vila a posar revenedories, sempre que s'atenguessin les disposicions legals vigents a escala local i paguessin els impostos corresponents a l'arrendador. Un dret que, almenys en aquesta època, sembla que va coexistir amb el mateix monopoli. L'any a sobre es van detallar els productes que s'hi havien de vendre. L'oferta incloïa una àmplia varietat de peix sec, salat i remullat (durant la Quaresma), fruits secs, llegums, sal, oli, terrissa, vetes i fils. També es va reconèixer als forasters el dret de vendre tots aquests articles el dia del mercat, com també peix fresc durant tota la setmana.³³

El sector del vi

El 1556 va arribar el torn de la taverna. No tan sols es fixaren els tipus de vi que s'hi havien de despatxar, sinó que també es reconeixia el dret de l'hostaler a servir-ne durant els mesos de maig, agost i setembre i el dels particulars a vendre'n a la menuda, sempre que ho fessin anunciar públicament i paguessin el

dret a l'arrendador. El 1571 foren nomenats dos tastadors, o *vehedors*, oficials de vi, als quals s'assignà la responsabilitat de comprovar la qualitat d'aquest producte, que era un component bàsic de la dieta de l'època.³⁴

Els arrendaments públics al final del segle XVI

En aquest moment, el Consell Municipal ja havia organitzat un potent ram de monopolis format, d'una banda, per les botigues públiques integrades pel pallol, on es venia civada, ordi i faves; la fleca, que coïa pa blanc i moreno; la carnisseria, que despatxava carn de moltó, ovella, crestat i porc; la taverna, que servia tres classes de vi: claret, vermell i blanc, a part d'aiguardent; i l'hostal, que donava allotjament i menjar als hostes i viatgers i també als seus animals. I, d'una altra banda, per diversos serveis complementaris, com el pes de la farina, que era administrat pel Consell mateix a través d'un palloler nomenat per les autoritats locals, i el dret de mesura, que era arrendat.

Es tractava d'una oferta relativament variada, que incloïa productes bàsics i de baixa qualitat, destinats als sectors més populars, i d'altres de luxe, dirigits als grups més benestants. Aquesta oferta es complementava amb la que cada dissabte generava el mercat setmanal, on intervenien venedors locals i forans; amb la dels traginers ambulants, que portaven articles com oli, castanyes i peix, fresc i salat; i amb la dels particulars de Sabadell, que intentaven vendre part de la seva collita.

Finalment, l'any 1599, el Consell va obtenir el privilegi de nomenar el mostassaf com a ofici separat de les ocupacions exercides pel procurador reial o els consellers, els quals havien assumit tradicionalment les responsabilitats pròpies del nou càrrec. Ell serà l'encarregat de controlar tots els assumptes relacionats amb aquest ram i en serà, també, la màxima autoritat. Aquest privilegi és un reflex de la importància que el mercat i els proveïments havien adquirit.³⁵

32 Ernest MATEU I VIDAL (1968), p. 85 i 94.

33 Ernest MATEU I VIDAL (1968), p. 68, 70 i 90.

34 Ernest MATEU I VIDAL (1968), p. 104-105 i 250.

35 M. Jesús ESPUNY I TOMÀS (1988).

Compte d'elles p'oua dirigida ha Don Joan Lladra. lo any p'nt de
 1634. Pallolles dela p'nt via per los donos. Carnia Robee Joan
 Argemir, y Archani Sennarri. Lo di any p'nt Conallers dela p'nt elo

Compte d'elles p'oua dirigida ha Don Joan Lladra. lo any p'nt de
 1634. Pallolles dela p'nt via per los donos. Carnia Robee Joan
 Argemir, y Archani Sennarri. Lo di any p'nt Conallers dela p'nt elo

Die 10. May 1634. N.º 1.

Compte d'elles p'oua dirigida ha Don Joan Lladra. lo any p'nt de
 1634. Pallolles dela p'nt via per los donos. Carnia Robee Joan
 Argemir, y Archani Sennarri. Lo di any p'nt Conallers dela p'nt elo

Die 10. May 1634. N.º 1.

Compte d'elles p'oua dirigida ha Don Joan Lladra. lo any p'nt de
 1634. Pallolles dela p'nt via per los donos. Carnia Robee Joan
 Argemir, y Archani Sennarri. Lo di any p'nt Conallers dela p'nt elo

Die 16. August 1634. N.º 4.

Compte d'elles p'oua dirigida ha Don Joan Lladra. lo any p'nt de
 1634. Pallolles dela p'nt via per los donos. Carnia Robee Joan
 Argemir, y Archani Sennarri. Lo di any p'nt Conallers dela p'nt elo

Die 20. August 1634. N.º 5.

Compte d'elles p'oua dirigida ha Don Joan Lladra. lo any p'nt de
 1634. Pallolles dela p'nt via per los donos. Carnia Robee Joan
 Argemir, y Archani Sennarri. Lo di any p'nt Conallers dela p'nt elo

És evident, doncs, que en aquesta època ja hi devia haver una demanda prou notable per permetre el funcionament de tot aquest conglomerat de proveïment, en general, i de botigues públiques, en particular. Això no vol dir, però, que en moments de males collites i de carestia aquest sistema entrés en crisi i que, aleshores, el Consell Municipal hagués d'intervenir directament important cereals i altres queviures, tal com va fer, per exemple, el 1555.³⁶

Arrendaments públics i iniciativa privada als segles XVII i XVIII

El segle XVII s'iniciava, doncs, amb un sector ja consolidat, però immers en un procés de creixement i reorganització constant, tal com exigia el clima d'expansió demogràfica i econòmica que estava experimentant la vila.

Durant aquesta centúria s'ampliaren alguns serveis, com la fleca, que fou dividida en dues: la del pa blanc i la del pa moreno; la carnisseria, amb la venda per separat de la carn de moltó i d'ovella (una mesura temporal, segons sembla); i la taverna, tot i que en aquest cas la iniciativa sembla que no va prosperar. D'altres, es rehabilitaren després de restar un temps inactius, tal com sembla que va passar amb l'hostal i la revenedoria (1637). Finalment, se'n crearen alguns de nous, com el monopoli de l'oli, que s'independitzà del dret de mesuratge; o el de l'aiguardent que, el 1645, se separà del vi (caldria veure si tenia alguna relació amb la guerra de Separació i amb la presència continuada i multitudinària de tropes). També va créixer l'oferta amb productes inèdits fins aleshores, com la neu.³⁷

Les innovacions continuaren en el transcurs del segle XVIII. Tot i que entre 1711-1712, en plena guerra de Successió, el panorama semblava estable, ja

s'aprecien algunes novetats, com l'existència de dos arrendaments nous (i sembla que també temporals): la tenda del vidre (ampolles, porrons, etc.) i la de la pólvora, el plom i resta de mercaderies (pedres fogueres, claus, paper, etc.).³⁸ Els sabadellencs poden accedir, ara, a la compra de productes de llarga durada, que no anaven destinats al consum més immediat i bàsic, sinó que complementaven l'aixovar domèstic o bé eren emprats en la construcció, etc.

En cap cas, però, la implantació dels ajuntaments borbònics no va representar un canvi substancial, ni en la manera d'organitzar aquests establiments públics, ni en els mecanismes d'adjudicació. Les noves autoritats van mantenir aquests monopolis, que els garantien, fins a un cert punt, el control dels proveïments, i per tant de l'ordre social, i eren, a més, una important font d'ingressos.

Altres innovacions, però, s'anaren introduint a mesura que avançava la centúria, d'acord amb les transformacions demogràfiques, econòmiques i socials ja esmentades, i ho feren per partida doble. D'una banda, es van multiplicar algunes botigues públiques: el 1790, el Consell Municipal arrendava dues tendes de la pesca, totes amb la mateixa oferta, i dues tavernes, especialitzades en un tipus de vi cadascuna, a part de la botiga de l'aiguardent, la de l'oli, les dues fleques, la carnisseria, l'hostal i el pallol.³⁹

De l'altra, es va incrementar el nombre d'articles. Així, la botiga dels grans grossers venia, a part de l'ordi, la civada i les faves de sempre, un ampli ventall de cereals i de llegums nous (llobins, espelta, blat de moro, veces, herp, mill, llinosa i altres grans que no s'especifiquen). Es tracta d'una oferta que inclou articles barats i poc nutritius, com el blat de moro, l'espelta o les veces, però que eren els únics que estaven a l'abast de les butxaques modestes. A la tenda de la pesca s'hi despatxava, a part de l'oferta tradicio-

36 Aquest any el Consell va acordar manllevar un total de 160 lliures catalanes "per a la compra faedora de blats per a obs i provisió de dita universitat i vila de Sabadell i poblats de aquella": Ernest MATEU I VIDAL (1968), p. 94.

37 Ernest MATEU I VIDAL (1971), p. 20-21 i Antoni BOSCH I CARDELLACH (1992), p. 146. Sobre la producció de glaç a Sabadell vegeu Genís RIBÉ (1995).

38 AHS. FM, Arrendaments, s/f., any 1711-1712 (AMH 939/3).

39 AHS. FM, Llibre de resolucions de tabes, 1781-1790, f. 241 r.-264 r. (AMH 2525/2).

nal, peixo-palo, una mena de bacallà sec molt habitual en el mercat barceloní de l'època, però també carbó,⁴⁰ cansalada vella i tendra, botifarres, formatge, alls secs, etc. La de l'aiguarent, n'havia de tenir, també, sense anís, de l'anomenat a prova d'Holanda, que era receptat com a medicina. Les tavernes havien de proporcionar vi bo o de tassa, l'una, i vi de taula o comú, l'altra (això vol dir que hi ha prou demanda per mantenir les dues tendes separades i evitar, així, barreges fraudulentos, però també implica dues formes de consum diferents: dos nivells de renda i dues maneres de relacionar-se separades, fruit de la nova segmentació social).⁴¹ Mentre que la carnisseria havia de vendre moltó, cabra, crestat, anyell, porc, sagí i menuderies. A la taba del 1784 també s'especificava que l'arrendador havia de tenir cabres per al proveïment de llet fresca per a medicina.⁴²

De nou, doncs, la coexistència de productes de qualitat, nutrició i preu diversos, destinats a atendre, també, demandes i nivells de vida diferents.

Però, no fou tan sols el sector dels arrendaments públics el que va créixer, ampliar i diversificar el ventall d'articles. També la iniciativa privada, local i forana va participar en aquest procés d'obertura al mercat. I ho va fer des de posicions diverses. Ja hem esmentat abans la intervenció en el mercat setmanal, la venda a casa, o el pas de traguers, marxants i

altres venedors ambulants que periòdicament visitaven la vila. Les oportunitats de negoci que generava la demanda creixent del mercat sabadellenc van constituir un estímul permanent per a individus molt diversos, tant de dins com de fora de Sabadell. El Consell Municipal va haver de mantenir-se en guàrdia permanent per controlar i regular les iniciatives particulars a escala local, permeses en determinats moments i circumstàncies i prohibides en altres, d'acord amb les conjuntures del mercat local i de les necessitats de la població; i, sobretot, per avortar els intents reiterats d'obrir botigues dins del terme de Jonqueres (just a tocar de la muralla de Sabadell).

El primer ensurt es va produir a mitjan segle XVI, i més concretament el 1542, quan Galceran de Meca va decidir obrir un hostel i una carnisseria al mas Canals (Terrassa), possiblement com a revenja per la iniciativa del Consell d'arrabassar-li els drets sobre la batllia.⁴³ Això, però, tan sols va ser el punt de partida.

Dos segles més tard, el 1745, es tornaren a disparar totes les alarmes quan Francesc Torrella, un pagès de la parròquia de Sant Joan de Matadepera, va comprar un camp a la part forana de Terrassa, dins del terme de Sant Vicenç de Jonqueres, a la zona coneguda com la Creu Alta, i anteriorment com coll Busquets. En aquest terreny s'hi havien d'instal·lar els

40 Moltes famílies devien tenir serioses dificultats a l'hora d'autoproveir-se'n. Això fa pensar en un excés de pressió sobre els recursos naturals locals.

41 Aquesta diferenciació social també es feia evident en temes relacionats amb l'esbarjo. Bosch i Cardellach ens parla de l'obertura, l'any 1801, de dos billars: l'un era freqüentat per paperers, teixidors d'indianes i altres persones de classe inferior, i l'altre, més decent i net, per tota classe de persones, incloses les eclesiàstiques: [Antoni BOSCH i CARDELLACH (1944), p. 312-314].

42 AHS. FM, Llibre de resolucions de tabes, 1781-1790, f. 90, 241-264 (AMH 2525/2).

43 Antoni BOSCH i CARDELLACH (1992), vol. I, p. 146.

44 En un primer moment s'assegurava que aquests drets corresponien a Antoni Font Gay i Arnella. Tres mesos més tard es comunicava a Torrella que "pochs dies ha, y a tota llum, se ha averiguat ésser señor alodial" l'Honorable Dn. Josep Duran i Sala. Aquesta devia ser una opció més favorable als interessos de Sabadell: AHS. Arxiu Notarial (d'ara endavant AN), Pau Puigjaner, Manual 1745, f. 100 r i v. i 104 r. i v. (E 258/1).

45 *Ibidem* i Pau PUIGJANER, Manual 1746, f. 97 r., 107 r. i v. (E 258/2).

46 David LAUDO i CORTINA i Assumpta MUSET i PONS (2004).

47 Antoni BOSCH i CARDELLACH (1944), p. 109, 142, 144, 214 i 218.

48 Fèlix BUSTAMANTE, Josep CONEJO, Jordi TORRUELLA (1989).

49 AHS. FM, Llibre de resolucions de tabes, 1781-1790, f. 210 r. (AMH 2525/2).

50 Hom creu que "els Busquets foren aconsellats per Bosch (i Cardellach) per aconseguir el permís del Consell de Castella, que els facultava per establir-se per compte propi" i veu en la revolta de 1789 "una reivindicació implícita del dret a la lliure panificació": Fèlix BUSTAMANTE, Josep CONEJO, Jordi TORRUELLA (1989), p. 26.

arrendaments del comú de Jonqueres: l'hostal, la taverna, la fleca, la carnisseria i la gabella. Les autoritats de Sabadell reaccionaren amb gran rapidesa i van intentar, sense gaire sort de moment, fer-se amb la propietat de l'esmentada parcel·la tot al·legant certs drets derivats de l'acte de fadiga fet pel senyor alodial i directe en benefici de la universitat de Sabadell.⁴⁴ El maig i l'agost de 1745 li foren presentades sengles comunicacions on se li exposava l'oferta de compra que se li feia i se l'exhortava que "*en manera alguna edificuia en la dita pessa de terra*". Totes dues propostes foren rebutjades per Torrella, que es va mantenir inflexible.

El juliol de 1746 ja s'havien plantat "*quatro puntales*" i s'havien posat les "*bigas travasseras y unas de siete a ocho latas*" de la nova barraca on s'havia de concentrar tot el despatx. Un mes més tard, al final d'agost, el negoci funcionava a ple rendiment: hom hi podia comprar menjar cuinat, pa, carn i vi. L'activitat, però, va durar ben poc, ja que l'Ajuntament de Sabadell va aconseguir una ordre de l'intendent de Catalunya que prohibia aquestes vendes i ordenava la demolició de la barraca, com efectivament sembla que es va començar a fer pocs dies més tard.⁴⁵

És evident que la demanda de béns de consum de primera necessitat estava en alça i constituïa una oportunitat per fer negoci. Un negoci que interessava nous actors que, com Francesc Torruella, s'aprofitaven de la peculiar situació de la vila de Sabadell per donar una oferta alternativa, o complementària, a la local. De moment això es feia sense alterar, almenys aparentment, les regles del joc institucional. Torrella va utilitzar la cobertura oficial que li brindava la universitat de Jonqueres, segurament menys exigent que la seva veïna i que hauria aconseguit així uns ingressos considerables en detriment de les arque sabadellenques. Unes expectatives que es van veure avortades, tal com ja s'ha dit, per la reacció dels regidors de Sabadell que van fer servir tota la seva influència i tots els seus contactes. El conflicte, que s'afegia a la rivalitat que tradicionalment havia enfrontat els dos termes,⁴⁶ s'allargà fins al final de segle, després d'una sentència (1792) favorable a la part forana de Terrassa, d'una posterior apel·lació dels demandants (1792) i de certs rumors (1793) que asseguraven que la taverna s'obriria a Torrebonica. Finalment, el 1794 i

per iniciativa d'un tal Juncà, els de la Creu Alta entraven en funcionament i ho feien amb un èxit rotund, especialment en el cas de la carn, que hom considerava més bona, greixosa i de millor qualitat que la de Sabadell. A l'abast exclusiu, però, de les cases més riques: individus de l'Ajuntament, capellans, caputxins, etc.⁴⁷

La part forana també va acollir altres iniciatives, com la de Gabriel Busquets, un dels arrendadors habituals de la fleca de Sabadell i un dels protagonistes indiscutibles dels avalots del pa.⁴⁸ El 1789 s'encetava amb una novetat: la construcció d'una nova barraca enganxada a les muralles de la vila i on l'esmentat Busquets hi va començar a vendre pa, després de rebutjar l'oferta d'arrendament de la fleca que aquell any havien fet els regidors de Sabadell.⁴⁹ Una iniciativa que, tot i tenir el reconeixement oficial del capità general, va significar un nou desafiament a la política de proveïments i de recaptació fiscal de les autoritats de la vila. Va ser, també, una empresa sorgida en un context molt específic i concret, marcat per la inflació i la crisi de subsistència que van desembocar en els ja citats rebomboris del pa.

L'aposta de Busquets és interessant, ja que intenta tirar endavant, tal com abans havia fet Torrella, un projecte de proveïment al marge de la intervenció municipal de Sabadell. Tot i que no era pas la primera vegada que hi havia una oferta paral·lela a la pública, sí que era una novetat que es fes sense que les autoritats hi poguessin intervenir.⁵⁰ Busquets va aprofitar una vegada més, a part de la conjuntura del moment, l'excel·lent plataforma que li brindava el veí terme de Jonqueres (molt proper a Sabadell i fàcilment accessible per als seus habitants, però fora de la seva potestat) per donar una oferta complementària (i alternativa al mateix temps) a la tradicional. El nostre forner comptava amb altres avantatges al seu favor: coneixia molt bé el mercat, tant per la banda de l'oferta (sabia on proveir-se, fins i tot en moments d'escassetat de cereals), com pel de la demanda (tenia prestigi entre els compradors de Sabadell). En qualsevol cas, la gent preferí el seu pa al de la fleca de l'Ajuntament, demostrant la seva confiança vers la iniciativa privada i forçant les autoritats locals, en els moments més àlgids de la revolta, perquè els deixessin vendre pa. El conflicte entre

aquest forner i els regidors continuà viu i latent al llarg dels mesos següents, durant els quals s'alternaren els períodes de permís i els de prohibició, tot i que finalment Busquets se sortí amb la seva i aconseguí el tan desitjat permís.⁵¹

Conclusió

164 És evident, doncs, que el panorama mercantil i comercial havia canviat força d'ençà del començament del segle XVI. L'augment del nombre de consumidors, l'increment i la diversificació de la demanda, la monetarització de l'economia local, la reducció de l'autosubsistència i el consegüent augment de la capacitat adquisitiva eren unes realitats evidents que generaven moltes oportunitats per fer negocis i, en conseqüència, també per fer diners. Uns negocis i uns diners que forçosament havien d'atraure l'atenció de nous interlocutors i, molt especialment, de la iniciativa privada que, malgrat aquestes expectatives, es veia durament limitada i restringida per una implacable intervenció pública, contra la qual es començaren a rebel·lar alguns dels afectats. N'hi hagué que ho feren de forma encoberta i des de dins del sistema mateix, ja fos adulterant la qualitat del pa o bé enganyant en el pes de la carn;⁵² d'altres, com Torrella o el mateix Busquets, optaren per instal·lar-se fora del control municipal sabadellenc, utilitzant la universitat forana com a simple cobertura legal, que com a recompensa podia participar en els guanys generats pel creixement humà i econòmic de Sabadell.

De mica en mica, doncs, el mercat local s'anava enriquint amb la incorporació de nous protagonistes i contrincants, interessants a beneficiar-se de les oportunitats i de les expectatives que la vila generava pel que fa al consum i de les quals se'n féu ressò Bosch i Cardellach, quan deia el 1795 que:

"[...] en Sabadell hi havia grans diners. Tot eren duros, oficis solemnes, vanitats de velluts, sedas y ostentació. Molta part de bateigs eren de fadrins i minyones ab

saraus, xocolata per tothom, etc. [...] A proporció guanyaven los operaris y molt més los amos fabricants. Era [...] molta la vanitat en tots ells, casi tots tenien rellotge, cosa rarísima y a penas vista tres anys atrás."⁵³

Aquesta és una realitat que també cal tenir en compte a l'hora d'analitzar els conflictes socials i els canvis econòmics que s'estaven produint a les acaballes de l'Antic Règim, tant a Sabadell com en altres ciutats catalanes. Una dinàmica dins de la qual el sistema d'arrendaments semblava tenir greus i creixents problemes d'encaix, als quals alguns comerciants i homes de negocis intentaven trobar solucions. És cert que en un primer moment, i en el cas concret que ens ocupa, aquestes iniciatives van sorgir sota l'empара de la universitat veïna i sense gaires trencaments aparents; però també és veritat que la capacitat de gestió, de control i de recaptació de les seves autoritats era molt inferior a la de Sabadell i que, en conseqüència, els beneficiaris d'aquests nous arrendaments devien tenir molta més llibertat de maniobra que els arrendadors de Sabadell.

Una altra cosa és si aquestes noves vies de proveïment tindrien en compte, o no, les necessitats alimentàries mínimes de menestrals i treballadors, obligats a proveir-se en el mercat i cada cop més mancats d'una cobertura social i legal que vetllés per la seva subsistència, especialment durant els períodes de crisis econòmiques i laborals. Esperem que futurs estudis aportin nova llum i nous coneixements sobre aquest tema i sobre l'evolució cap a un sistema de lliure mercat. ■

51 Per seguir els esdeveniments d'aquelles jornades i el paper que hi va tenir Gabriel Busquets, vegeu Antoni BOSCH I CARDELLACH (1944), p. 15 i s.

52 Antoni BOSCH I CARDELLACH (1944), p. 15 i s.

53 Antoni BOSCH I CARDELLACH (1944), p. 234-235.

Bibliografia

Joan ALSINA I GIRALT (1998). "El Consell de la Vila" dins *Memòries d'una vila. Sabadell, segles XVI-XVIII*. Sabadell: Museu d'Història de Sabadell, p. 93-102.

Mercè ARGEMÍ I RELAT (2003). *Sabadello, el naixement d'una vila (segles XI-XV)*. Sabadell: Museu d'Història de Sabadell.

Josep M. BENAUL I BERENGUER (1991). *La indústria llanera a Catalunya, 1750-1870: el procés d'industrialització al districte industrial de Sabadell-Terrassa*. Tesi doctoral, Bellaterra.

Antoni BOSCH I CARDELLACH (1992). *Anales de la villa de Sabadell desde el año 987 hasta el de 1770*. Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach. (Publicacions de la Fundació Bosch i Cardellach; 12).

Antoni BOSCH I CARDELLACH (1944). *Memorias de Sabadell [1787-1804]*. Sabadell: Arxiu Històric de Sabadell.

Fèlix BUSTAMANTE, Josep CONEJO, Jordi TORRUELLA (1989). "L'avalot del pa de 1789 a Sabadell". *Arraona*, núm. 4 (primavera de 1989), p. 21-33.

Esteve CANYAMERES I RAMONEDA (1994). "La immigració francesa al Vallès Occidental, segles XVI-XVII. Quatre exemples locals: Sabadell, Sant Cugat, Sant Julià d'Alta i Sentmenat". *Arraona*, núm. 15 (tardor de 1994), p. 9-25.

Esteve CANYAMERES I RAMONEDA (1998). "El terme de Sabadell en època moderna (segles XVI-XVII i XVIII)" dins *Memòries d'una vila. Sabadell, segles XVI-XVIII*. Sabadell: Museu d'Història de Sabadell, p. 55-80.

Miquel CARRERAS I COSTAJUSSÀ (1932). *Elements d'història de Sabadell*. Sabadell: Edicions de la Comissió de Cultura.

Albert CARRERAS, Lúdia TORRA (2004). *Història econòmica de les fires a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

M. Jesús ESPUNY I TOMÀS (1988). "Les ordinacions del mostassaf de la universitat de la vila i terme de Sabadell (1585-1621)". Sabadell: Fundació Bosch i Cardellach. (Quaderns d'Arxiu de la Fundació Bosch i Cardellach; 55).

David LAUDO I CORTINA, Assumpta MUSET I PONS (2004). *La Creu Alta. Un barri ple d'història*. Sabadell: Museu d'Història de Sabadell.

Henry KAMEN (1998). *Canvi cultural a la societat del Segle d'Or. Catalunya i Castella, segles XVI-XVII*. Lleida: Pagès Editors.

Ernest MATEU I VIDAL (trans. i ord.) (1968). *Ordinacions de la universitat, vila i terme de Sabadell. Segle XVI*. Sabadell: Publicacions de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Sabadell.

Ernest MATEU I VIDAL (trans. i ord.) (1971). *Ordinacions de la universitat, vila i terme de Sabadell. Segle XVII, vol. I*. Sabadell: Publicacions de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Sabadell.

Neil MCKENDRICK (1982). "The Consumer Revolution of Eighteenth-Century England" dins Neil MCKENDRICK, John BERWER, J. H. PLUMB (ed.). *The Birth of a Consumer Society. The Commercialisation of Eighteenth-Century England*. Londres, Bloomington: Europe Publications Limited, p. 9-33.

Pere MOLAS I RIBALTA (1971). "Els arrendaments públics a la Barcelona del set-cents". *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*.

Assumpta MUSET I PONS (1997). *Catalunya i el mercat espanyol al segle XVIII: els traginers i els negociants de Calaf i Copons*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Assumpta MUSET I PONS (1999). "Ferias y mercados al servicio del negocio catalán. Siglo XVIII" dins Jaume TORRAS, Bartolomé YUN (dir.). *Consumo, condiciones de vida y comercialización. Cataluña y Castilla, siglos XVII-XIX*. Àvila: Junta de Castilla y León, p. 323-334.

Assumpta MUSET I PONS (2004). "Consum i mercat a l'Anoia a l'època moderna: els arrendaments municipals de Capellades" dins Enric VICEDO (ed.). *Fires, mercats i món rural*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 267-285.

166

Santi TORRAS I TILLÓ, Anna VARGAS I COLL (1998). "Clarsobscurs de Sabadell en l'època moderna, segles XVI a XVIII" dins *Memòries d'una vila. Sabadell, segles XVI-XVIII*. Sabadell: Museu d'Història de Sabadell, p. 17-54.

Rosa M. PLANS I SOLDUGA (2003). *El Mercat Central*. Sabadell: Ajuntament de Sabadell.

Mercè RENOM I PULIT (2000). "Arrendaments municipals i control del mercat local a finals de l'Antic Règim. Sabadell com a exemple". *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. 11, p. 9-27.

Genís RIBÉ I MONGE (1995). *El pou de glaç de Sant Oleguer (Sabadell, Vallès Occidental)*. Sabadell: Ajuntament de Sabadell.

Enric TELLO (1990). *Cervera i la Segarra al segle XVIII*. Lleida: Pagès Editors.

Pierre VILAR (1964-1968). *Catalunya dins l'Espanya Moderna*. Barcelona: Edicions 62, 4 v.

Jan DE VRIES (1974). *The Dutch Rural Economy in the Golden Age, 1500-1700*. Yale UP, New Haven, Londres.
